

УДК 911.3

**ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Юрій Городиський, Андрій Манько

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Дорошенка, 41, м. Львів 79000 Україна, тел.: (032)239-46-03
E-mail: manko_a@ukr.net*

Одним із провідних напрямів стратегії розвитку Тернопільської області є розвиток туристично-рекреаційного комплексу. Дослідження доводять, що розвитку ринку туристичних послуг регіону перешкоджають такі фактори: недосконала інфраструктура, відсутність ефективної регіональної політики в галузі туризму, низька якість туристичних послуг. Зумовлені ці фактори, насамперед, малими інвестиціями у розвиток матеріальної бази туризму, невідповідністю туристичних закладів області міжнародним стандартам, неефективністю використання туристичних ресурсів, відсутністю інноваційних проектів з питань розвитку перспективних напрямів туризму, галузевої статистики, туристичного іміджу регіону, недостатньою забезпеченістю туристичної галузі висококваліфікованими працівниками тощо.

Ключові слова: туризм, розвиток туризму, Тернопільська область.

Розглядаючи територію Тернопільської області як один з найсприятливіших для розвитку туризму регіонів України, зважаючи на розташування туристичних центрів, особливості їх транспортного зв'язку із обласним центром і сучасних туристичних попиту і пропозиції, виокремлено на території області чотири туристичні райони: Північний, Центральний, Південний і Західний. Ці туристичні райони, є складовими більших за масштабами туристичних регіонів у територіальній організації національного ринку туристичних послуг.

Північний туристичний район охоплює Кременецький і Шумський адміністративні райони. Він має частково виражену паломницьку та екскурсійну спеціалізацію, передусім завдяки розташуванню тут центру православної віри та визначних історико-культурних, природних пам'яток (центри – Почаїв, Кременець). Зважаючи на те, що розвитку інших видів туризму перешкоджає недостатньо розвинена та не якісна інфраструктура (обмаль готелів й санаторно-курортних закладів, мала їх місткість – 400-450 місць / 1000 осіб населення, відсутність структурних підрозділів сфери сервісу при установах розміщення туристів зокрема автостоянок, хімчисток, перукарень тощо, мало закладів відпочинку та дозвілля тощо), туристи користуються в районі

переважно послугами музеїв, частково – готелів, їдалень і купують непродовольчі товари (переважно сувенірна продукція у Почаєві та Кременці) на загальну суму близько 2 млн. грн. щороку.

Перспективність району як території поширення, окрім згаданих паломницького та екскурсійного, інших видів туризму, обмежена станом туристичної інфраструктури. Перспективними для розвитку сільського зеленого туризму є такі населені пункти, як Підлісці, Стіжок і Білокриниця: в яких поодинокі сільські садиби вже готові приймати туристів, тут є мальовничі краєвиди, природні заказники різного походження тощо; лікувально-оздоровчого та рекреаційного – Андруга, Кутянка, в яких є певна оздоровчо-туристична інфраструктура та цікаві природні об'єкти; сентиментального – Кременець, Кушлін, Лопушне, де сконцентровані козацькі поховання, старі дерев'яні храми; релігійного – Комарівка, Обич, Кути, Почаїв, де розташовані цікаві релігійні об'єкти; екологічного – Града, Сураж, Руська Гута, що приваблюють поціновувачів живої природи, збереженої у заповідних урочищах, пам'ятках садово-паркового мистецтва та заказниках Кременецького горбогір'я, особливо із створенням національного природного парку “Данилів Град”.

Аналіз сучасної ситуації на ринку туристичних послуг району дає підстави стверджувати, що ядром розвитку туризму залишатиметься м. Кременець як найбільший за людністю населений пункт, в якому концентрується діяльність туристичних агентств району.

Західний туристичний район охоплює Бережанський, Підгаєцький та Монастириський адміністративні райони, формується із Бережанського та Підгаєцько-Монастириського туристичних підрайонів, окреслення зумовлено, передусім, різницею у щільності інфраструктури. Через низку забезпеченість закладами розміщення туристів, санаторного лікування та відпочинку, ресторанного господарства та дозвілля район поки що не може привабити велику кількість туристів.

Туристичні ресурси Західного туристичний району, за умови поліпшення наявної та будівництва нових об'єктів інфраструктури, дають підстави прогнозувати розвиток району як території поширення релігійного (на базі численних давніх дерев'яних і кам'яних культових споруд у Монастириській, Григорові, Новосілці, Шумлянах), екскурсійного (місця, що пов'язані з видатними особами краю – Коржова, Велеснів, Поручин, Завалів) та етнографічного (за рахунок осередків народних промислів – різьби по дереву, виробництва керамічних і скляних виробів у Гончарівці, Новій Гуті, Бережанах, Гутиську) туризму. Сприяння місцевих органів влади шляхом мікрокредитування мешканців села з метою облаштування сільських садиб для розміщення туристів поживавить розвиток сільського зеленого туризму (центри – Потутори, Котів, Слов'ятин, Жуків, Мужилів), поряд з яким може розвиватись сентиментальний туризм, наприклад с. Біще, Лядське, м. Підгайці, де розташовані місця масової загибелі мешканців краю, старі польські та єврейські поховання.

Ядром Західного туристичного району залишатиметься м.Бережани як найбільший районний центр і найбільш забезпечений закладами розміщення туристів населений пункт цієї частини області. В межах Підгаєцько-Монастирського туристичного підрайону ядрами можуть стати містечка Коропець та Устя-Зелене, які вже формуються як багатопрофільні центри і в майбутньому можуть стати центрами водного туризму та рекреації.

Південний туристичний район, розташований у межах Гусятинського, Чортківського, Бучацького, Борщівського та Заліщицького адміністративних районів, має чітко виражену спеціалізацію на спелеологічному та водному туризмі та частково виражену – на сільському зеленому, лікувально-оздоровчому та рекреаційному. Таке різноманіття напрямів розвитку туризму пояснюється різноплановістю туристичних ресурсів району, щільність яких сягає 55 одиниць /100 км., наявністю майже у всіх підрайонах переліку необхідних закладів туристичної інфраструктури та дозвілля, клубів, бібліотек, музеїв, історико-культурних об'єктів національного значення. Туристичне споживання у районі перевищує 1,5 млн., грн., на рік, а в Гусятинському адміністративному районі становить близько 4 млн. грн., на рік (за рахунок надання послуг санаторного лікування, іноземцям, які відвідують область з метою оздоровлення).

У туристичному районі працює п'ять туристичних агентств. У структурі туристичного споживання вагомим є частки подорожей, готелів та інших закладів розміщення туристів, автомобільного регулярного транспорту та його інфраструктури, закладів харчування, якими найчастіше користуються туристи, що самостійно або організовано відвідують численні печерні храми, фортифікаційні споруди, інші рекреаційні об'єкти. Найбільш сформованими центрами туризму є Гусятин, Бучач, Заліщики, Більче-Золоте, Королівка, Монастирок, Сновидів, Кривче, Сапогів, Нирків.

Туристичний потенціал Південного туристичного району слід використовувати у таких напрямках туризму, як екологічний, подієвий, науковий, історичний і автомобільний. Для перетворення району на територію активного туристичного використання слід поширювати інформацію про невідомі але цікаві туристичні об'єкти (наприклад, музеї трипільської культури в печері "Вертеба", історії релігії в с. Бичківці Чортківського району, конярства в с. Нагірянкя Чортківського району), збільшити місткість закладів розміщення.

Дві найбільші водні артерії Південного туристичного району – Дністер та Збруч – концентрують на своїх берегах сучасні та майбутні центри водного туризму (Звенигород, Касперівці, Скала-Подільська, Устечко, Заліщики, Мельниця-Подільська), які можуть стати повноцінними пунктами в системі лінійних водних маршрутів області. На Збручі та Дністрі можна організовувати тури як для екстремалів, так і для дітей, використовуючи прилеглі пізнавальні об'єкти [3, с. 68].

Унікальність Південного туристичного району полягає також у можливості розвитку на його території історичного (Устечко, Біла, Скородинці, Колиндяни,

Городниця, Крутилів) та наукового туризму (Зелений Гай, Тване Золоте, Берем'яни, Стінка) за рахунок великої кількості геологічних об'єктів, городищ, давніх стоянок, місць історичних битв, історичних населених пунктів, карстових озерець тощо.

Центральний туристичний район є найбільшим за площею та рівнем сучасного розвитку туристичної галузі, він охоплює Лановецько-Збараський, Зборівсько-Тернопільський, Козівський, Підволочиський, Тербовлянський туристичні підрайони. Туристичний район має сучасну досить яскраво виражену спеціалізацію на паломницькому, сільському зеленому, лікувально- оздоровчому, відпочинковому, екскурсійному туризмі, що з різною інтенсивністю виявляється у туристичних підрайонах.

Обсяги туристичного споживання у Центральному туристичному районі коливаються від 1 млн., грн., на рік у Лановецько-Збараському, Козівському, Підволочиському до 3-6 млн., грн. у Зборівсько-Тернопільському, понад 11 млн., – у Тербовлянському підрайоні та у м. Тернополі.

Ядром розвитку туризму, як Центрального туристичного району, так і всієї Тернопільської області, є м. Тернопіль. Воно є центром екскурсійного, подієвого, комерційно-ділового та рекреаційного туризму. Через нього пролягають усі основні транспортні шляхи, в тому числі державного значення. У поєднанні з чистотою довкілля, наявністю історико-культурних об'єктів та закладів дозвілля це приваблює значну кількість туристів. У Тернополі працюють більше 60 туристичних агентств і туроператорів внутрішнього та в'їзного туризму, тому в структурі туристичного споживання переважають послуги готелів, з організації подорожей, нерегулярного та регулярного пасажирського транспорту, інфраструктури залізничного транспорту, ресторанів, барів тощо. Відновлення Тернопільського ставу як осередка змагань з моторного та вітрильного спорту сприятиме поширенню в області водного туризму [4, с. 14].

Туристичне споживання є значним також у Тербовлянському підрайоні. Окрім унікальних туристичних ресурсів тут є старовинне історичне місто Тербовля. Найбільшими туристичними центрами Тербовлянського підрайону є селище Зарваниця – духовний центр греко-католицької віри, місце паломництва християн, та с. Заздрість, де розташована меморіальна кімната - музей Йосипа Сліпого. У структурі туристичного споживання Тербовлянського підрайону переважають послуги готелів, кемпінгів, місць короткотермінового проживання та харчування, що служать базою для розвитку паломницького та релігійного туризму. На базі мінеральних вод смт. Микулинці працюють оздоровчі установи, тому у вартості спожитих туристами послуг підрайону близько 75% становлять послуги санаторіїв і закладів відпочинку. Географічна близькість підрайону до обласного центру дає змогу частіше використовувати цю територію в екскурсійних програмах як для вітчизняних, так і для іноземних громадян. Більшість екскурсійних маршрутів пролягає через замкові споруди підрайону: в Микулинцях та Буданові вони використовуються як заклади відпочинку, у

Теребовлі, створено музей, а в Підгорі можна ознайомитись з руїнами замку-монастиря.

Ланівецько-Збараської та Козівський підрайони характеризуються недостатністю туристичної пропозиції та такого ж споживання, позаяк тут відсутні заклади готельного господарства, санаторного лікування та відпочинку, а місткість закладів харчування незначна. У структурі туристичного споживання переважають послуги автомобільного транспорту, зв'язку, барів та їдалень. Водночас мережі доріг і магазинів досить розвинені, що свідчить про придатність підрайону для організації автомобільного туризму в поєднанні з пізнавально-екскурсійним, розвиток якого тепер підтримується, передусім туристичними об'єктами, що популярні серед населення (Збараський, Вишнівецький замки, які у межах історико-культурного заповідника використовуються як музеї).

Центри літературно-мистецького, меморіального, історичного, екскурсійного та етнографічного туризму можуть формувати маршрут краєзнавчого туру; центри рекреаційного, водного, екологічного та сільського туризму – лікувально-оздоровчого; центри релігійного та паломницького туризму – сакральних програм; центри автомобільного, рекреаційного, екскурсійного та екологічного туризму – самодіяльного туру тощо [2, с. 104].

Кожен із обраних для опису спеціалізації туристичних центрів вид туризму є багатоплановим. Наприклад, у центрах етнографічного туризму поширені народні промисли або архітектура; лікувально-оздоровчого та рекреаційного туризму – водосховища та ставки для купання і риболовлі, джерела мінеральних вод, туристичні бази та санаторії, водоспади, мальовничі краєвиди тощо; літературно-мистецького та меморіального туризму – місця народження та діяльності видатних людей краю, місця, де відбувались події, які заслуговують на увагу (масового знищення населення, видання пам'ятних книг тощо); екскурсійного туризму – замки, фортеці, палаци, музеї, визначні місця населених пунктів; подієвого туризму – місця можливого проведення фестивалів, інсценізацій, виставок; історичного туризму – давні стоянки, городища, місця історичних битв; релігійного туризму – давні церкви, синагоги, костьоли і дзвіниці; паломницького туризму – місця здійснення паломництва православними, греко-католиками, католиками; спелеологічного туризму – печери, печерні храми; екологічного туризму – пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні, загальнозоологічні, ландшафтні заказники та пам'ятки природи державного та місцевого значення, ботанічні сади, заповідні урочища, дендропарки тощо; водного туризму – місця сплавів, занять вітрильним, моторним спортом, веслуванням; сентиментального туризму – давні кладовища, поховання, цвинтарі; автомобільного туризму – населені пункти, добре забезпечені заправками, закладами розміщення та харчування, з якісним дорожнім покриттям придатним для самостійного подорожування; комерційно-ділового туризму – місця, придатні для організації з'їздів, конференцій,

семінарів тощо; розважального туризму – атракціони, парки розваг, заклади відпочинку [1].

Найкращим засобом збереження історико-архітектурних пам'яток є повернення їм функцій первісного призначення, проте це неможливо, якщо ми ставимо собі за мету отримання економічного прибутку.

Фінансувати розбудову готельної мережі Тернопільської області можна з багатьох джерел: за рахунок коштів виділених з міського бюджету в районах, де найгірша ситуація (Лановецькому, Шумському, Підгаєцькому району); залучення інвестиційних коштів у райони, які є найвигіднішими для інвестування і приваблюють можливістю швидкої окупності вкладень завдяки наявності відомих туристичних об'єктів (Зарваниця, Почаїв, Кременець, Тернопіль, Збараж тощо), використання фінансів суб'єктів підприємництва сфери туризму для формування унікальних туристичних продуктів на територіях, що приваблюють зовнішніх туристів, тури для яких розробляють, як правило, великі туроператори за межами області (карстові печери, Дністровський каньйон, Медобори тощо [5, с 12].

Реалізація заходів з розвитку туристичної індустрії допоможе створити сучасну туристичну інфраструктуру, збільшити частку в'їзного туризму, що водночас позитивно вплине на розвиток таких видів економічної діяльності, як транспорт, готелі та ресторани, роздрібна торгівля, харчова промисловість, будівництво, зв'язок, страхування, фінансове посередництво, діяльність у сфері відпочинку і розваг, культури та спорту тощо, пожвавить місцеву економіку, створить додаткові постійні та сезонні робочі місця, стимулюватиме розвиток народних ремесел і культурної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуменюк Ю. П. Організаційно-економічні механізми стимулювання розвитку рекреаційно-туристичного комплексу (на прикладі Тернопільської області): [Електронний ресурс] / Ю. П. Гуменюк. - Львів, 2005. - Режим доступу : www.lib.ua-ru.net/diss/cont/28702.html

2. Заставецька О. В. Географія Тернопільської області : навч. посіб. / Заставецька О. В., Затавецький Б. Г, Ткач Д. В. - Тернопіль : Підручники і посібники, 2001 – 304с.

3. Питуляк М. Рекреалогічна характеристика водних ресурсів Тернопілля / Микола 4. Питуляк // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. -Тернопіль, 1998.-С. 264.

5. Програма розвитку туризму в Тернопільській області на 2009-2012 роки. - Тернопіль, 2008.- 67 с.

6. Програма стратегій розвитку Тернопільської області на період до 2015 року. – Тернопіль, 2009. - 75 с.

Стаття надійшла до редколегії 02.10.2011

Прийнята до друку 17.11.2011